

TIHANA LUETIĆ

Zavod za povijesne znanosti HAZU, Zagreb

Izvorni znanstveni članak

UDK: 371.8-055.1(497.5 Zagreb)“1874/1914”

STRUKTURA STUDENATA FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU (1874.-1914.) PO MJESTU ROĐENJA I ZAVIČAJNOSTI

U radu se analizira studentska populacija Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu po zavičajnosti, odnosno mjestu rođenja studenata. Razdoblje koje je radom obuhvaćeno jest period od osnutka Sveučilišta (1874.) do početka Prvog svjetskog rata (1914.). Autorica je na temelju podataka o mjestu rođenja i zavičajnosti iz upisnih listova (nacionala) studenata koji se čuvaju u Arhivu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu napravila statističke analize te na temelju njih nastojala utvrditi kakvu je ulogu Zagrebačko sveučilište, odnosno njegov Filozofski fakultet, imalo u regiji, te odgovoriti na pitanje da li su se i u kojoj mjeri ostvarila očekivanja njegovih utemeljitelja da ono bude centar okupljanja studenata iz svih hrvatskih krajeva, a potom i središte prosvjećivanja za sve ostale južnoslavenske narode.

Ključne riječi: Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, studenti, socijalna povijest, 19.-20. stoljeće

Kvantitativno obrađujući podatke o mjestu rođenja i o njihovoj zavičajnosti ovaj rad nastojat će pokazati regionalnu sliku studenata Filozofskog fakulteta u razdoblju od osnutka Sveučilišta do početka Prvog svjetskog rata.¹

Analiza strukture studenata po mjestu rođenja i po njihovoj zavičajnosti važna je jer ne samo što predočuje brojnost slušača iz pojedinih krajeva, već po njoj možemo zaključiti na koliko je geografsko područje Sveučilište u Zagrebu, odnosno njegov

¹ Ovo istraživanje rađeno je u kontekstu šireg istraživanja studentske populacije Filozofskog fakulteta Zagrebačkog sveučilišta, a koje obuhvaća raščlambe i obilježja svih njenih struktura. Vidi: Tihana Luetić, *Studenata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 1874.-1914.*, neobjavljena magistarska radnja, Zagreb 2005.

Filozofski fakultet imalo utjecaj i da li se i uolikoj mjeri ostvarila želja njegovih osnivača da to Sveučilište bude središnja točka visokog obrazovanja u široj regiji. U užem kontekstu, dakle promatrajući samo hrvatske zemlje, može se vidjeti kako je stoljetna razdvojenost hrvatskih zemalja utjecala na upis studenata iz pojedinih krajeva na studij u Zagrebu, te kako su na istu pojavu utjecali onodobni zakonski akti vezani za reciprocitet diploma u austrijskom i ugarskom dijelu Monarhije.

Hrvatska historiografija posvetila je skroman interes ovom pitanju,² unatoč činjenici da se radi o vremenu neposredno nakon osnutka prve visokoškolske ustanove kod nas i da je ta populacija činila onodobnu intelektualnu elitu hrvatskog društva, ili je to pak postala po završetku svojih studija. Valja spomenuti i to da se radi o periodu kada je hrvatsko društvo zahvaćeno nizom modernizacijskih procesa, te i u tom smislu možemo promotriti promjene nastale u strukturi studentske populacije. Od radova domaće historiografije relevantnih za ovaj rad izdvojiti ću rad Igora Karamana *Socijalna i regionalna obilježja studenata na zagrebačkim visokoškolskim ustanovama*³ u kojem autor, između ostalog, razrađuje socijalnu i regionalnu strukturu studenata, ali na razini cijelog Zagrebačkog sveučilišta. Kraću analizu i komentar regionalne strukture studenata cijelog Sveučilišta donosi i Jaroslav Šidak u tekstu *Sveučilište do kraja prvoga svjetskog rata* objavljenom u Spomenici Sveučilišta iz 1969. godine.⁴ U metodološkom smislu izdvojila bih i rad Damira Agičića *Hrvatski studenti na češkom sveučilištu u Pragu 1882-1918*⁵ u kojem se strukturalno analiziraju hrvatski studenti na Praškom češkom sveučilištu, rad T. Luetić o prvim studenticama Filozofskog fakulteta u kojem se analiziraju sva obilježja tog dijela studentske populacije,⁶ te radove iste autorice o strukturi bugarskih studenata na Filozofskom fakultetu⁷ i o socijalnoj strukturi studenata Filozofskog fakulteta od 1874. do 1914. godine.⁸

Kao metodološki predložak za ovaj rad korišteni su i neki radovi strane historiografije. Riječ je prije svega o radu Gary B. Cohena koji je, uz ostale, napravio i

2 Detaljan pregled domaće historiografije o pitanju Zagrebačkog sveučilišta i njegovih studenata vidi u: T. Luetić, *Studenti Filozofskog fakulteta*, str. 3-8 i dijelom u: Ista, *Socijalna slika studenata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 1874.-1914.*, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, vol. 24, Zagreb, 2006., str. 200-201.

3 Igor Karaman, *Socijalna i regionalna obilježja studenata na zagrebačkim visokoškolskim ustanovama*, u: *Hrvatska na pragu modernizacije (1750-1918.)*, Zagreb, 2000., str. 129-145.

4 Jaroslav Šidak, *Sveučilište do kraja prvoga svjetskog rata*, *Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, knj. I., (dalje: *Spomenica 1969.*), knj. I., str. 91-123.

5 Damir Agičić, *Hrvatski studenti na češkom sveučilištu u Pragu 1882-1918*, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 30, br. 2, Zagreb, 1998., str. 291-315.

6 Tihana Luetić, *Prve studentice Mudroslovnog fakulteta kr. Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*, *Povijesni prilozi*, god. 22, Zagreb, 2002., str. 167-208.

7 Ista, *Struktura bugarske studentske populacije na Mudroslovnom (Filozofskom) fakultetu kr. Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu 1874.-1914.* u: *Zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog skupa "Hrvatsko-bugarski odnosi u 19. i 20. stoljeću" održanog u Zagrebu*, 27-28. listopada 2003., Zagreb 2005., str. 227-265.

8 Ista, *Socijalna slika studenata Filozofskog fakulteta*.

T. LUETIĆ, STRUKTURA STUDENATA FILOZOFSKOG FAKULTETA ...

zavičajnu analizu studenata Bečkog sveučilišta⁹ i radu Stefana Malfera koji se bavio sveučilištima kao mjestom kulturne razmjene uzrokovanom migracijama studenata i profesora od 18. do 20. stoljeća, a na temelju Cohenovih objavljenih podataka.¹⁰

Govoreći o izvorima vezanim za ovo istraživanje, objavljeni podaci nalaze se u statistikama objavljenim u sveučilišnim spomenicima. Međutim, podaci u Spomenici iz 1900. godine ograničeni su na razdoblje od 1874. do 1899. godine¹¹ dok Spomenica iz 1925. podatke o regionalnoj pripadnosti sadrži tek za razdoblje nakon Prvog svjetskog rata.¹²

Neobjavljeni izvori korišteni u ovome radu nalaze se u Arhivu Filozofskog fakulteta u Zagrebu (dalje: AFF). Prije svega radi se o upisnim knjigama, imenicima, pod nazivom: *Imenici redovitih i izvanrednih slušača Mudroslovnoga fakulteta* (dalje: *Imenici*), u kojima su sačuvani upisni listovi (*nacionali*) svih studenata od 1874. do 1914. godine. Knjige tih imenika u kojima su registrirani svi studenti Filozofskog fakulteta, bez obzira na duljinu svog studija, smjer ili prirodu studiranja (redoviti-izvanredni), označene su tekućim brojevima. Ti *Imenici* sačuvani su kao serijska građa, od 1874. do 1914., za sve akademske godine i sve semestre.¹³

Spomenuti *Imenici* sastoje se od upisnih listova (*nacionala*). Pitanja na koja su studenti u *nacionalu* morali odgovoriti pri upisu vezana su za njihove osobne podatke, podatke vezane za roditelje, odnosno skrbnike ako je roditelj umro, njihovo prethodno školovanje i predavanja koja će polaziti.¹⁴ S obzirom na relativno velik broj pitanja na koja su studenti prilikom upisa morali odgovoriti, statističke analize mogu se napraviti za velik broj kategorija. Međutim, ovdje ćemo se koncentrirati,

9 Gary B. Cohen, Die Studenten der Wiener Universität vom 1860 bis 1900, u: R. G. Plaschka und K. Mack (ur.), *Universitäten und Studenten die Bedeutung studentischer Migrationen in Mittel- und Südosteuropa vom 18. Bis 20. Jahrhundert*, Wegenez europäischer Geistes II., Wien, 1987., str. 290-316.

10 Stefan Malfer, Universitäten als Faktoren des kulturellen Austausches vom 18. bis zum 20. Jahrhundert, u: Victor Karady - Wolfgang Mitter, ur., *Bildungswesen und Sozialstruktur in Mitteleuropa im 19. und 20. Jahrhundert*/Education and Social Structure in the Central Europe in the 19th and 20th Centuries, Bohlau-Verlag-Köln-Wien, 1990., str. 65-69.

11 *Spomenica o 25. godišnjici postojanja Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*, Zagreb, 1900., str. 143-153.

12 *Sveučilište Kraljevine SHS u Zagrebu (1874.-1924.). Spomenica Akademickog senata*, Zagreb, 1925., str. 266-267.

13 Nedostaje jedino *Imenik izvanrednih slušača Mudroslovnoga fakulteta* za drugi semestar 1907./1908. Međutim, kako je tad svega nekoliko redovnih studenata ostalo upisano, zbog velikog studentskog štrajka, moguće je da od izvanrednih nije ostao nijedan pa iz tog razloga nema *Imenika*.

14 Rubrike u studentskim *nacionalima* do prijelaza stoljeća bile su sljedeće: "ime, prezime, doba, vjera", "domovina, rodno mjesto (županija, kotar), zavičajnost", "ime, stališ, prebivalište oca ili njegova zastupnika (ako otac ne živi)", "stan", "kolegiji za koje se prijavio", "broj nedjeljenih ura tih kolegija", "ime docenta (učitelja)", "potvrda polaska kolegija", "ima li stipendij ili podporu i od koje mu je oblasti podijeljena i kada", "propis naukovine", "plata naukovine (pod kojim članom blagajničkog dnevnika)", "oprost od naukovine" i "opaska". Od 1900. na dalje *Imenici* se ponešto mijenjaju, kao i rubrike. Od tada se *Imenici* sastoje od pojedinačnih upisnih listova, formulara, u kojima su studenti sami upisivali svoje osobne podatke, te su potom uvezivani u knjige. Pisani su gotovo u cijelosti hrvatskim jezikom i latinicom, osim rijetkih iznimaka kada su *nacionali* ispunjeni ćirilicom, te srpskim ili bugarskim jezikom. Uz već postojeće rubrike uvode se i nove, poput materinjeg jezika, "učilišta" na kojem je student bio zadnji semestar, "dokazala" iz kojih se izvodi pravo na upis. Promjena je i u tome što se na vrhu svakog *nacionala* točno označava semestar, godina, dan upisa i upisnina sa naznakom da li je student redovni ili izvanredni, dok su do 1900. godine semestar, godina upisa i oznaka redovitog ili izvanrednog studenta bili označeni na početku svakog semestra za sve studente koji su slušali taj semestar svake godine.

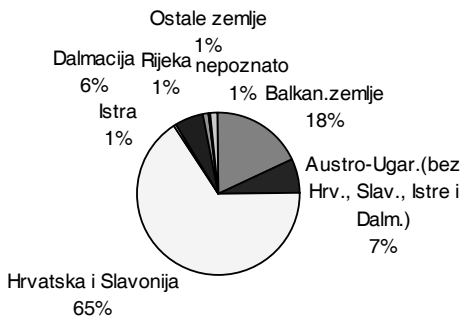
prije svega, na pitanje zavičajnog porijekla studenata, odnosno mjesta njihovog rođenja, pa će prema tome sve analize biti napravljene na temelju tih podataka iz *nacionala*.

Ostali izvori koji su manjim dijelom korišteni u ovom radu jesu *Statistički godišnjak kraljevina Hrvatske i Slavonije II*, 1906-1910, Zagreb, 1917. i *Izviješće o stanju školstva u Hrvatskoj i Slavoniji svršetkom školske godine 1884-5.*, Zagreb, 1886.

Pri određivanju zavičajne strukture studenata, treba razlikovati mjesto rođenja od zavičajnog mjesta. Mjesto rođenja u nekim slučajevima nije i mjesto zavičajnosti. Zavičajnost se, pak, često poklapala sa mjestom boravka oca studenta, odnosno mjestom očeva zaposlenja.¹⁵ Ako pretpostavimo da su se studenti nakon studija namjeravali vratiti u mjesto svoje zavičajnosti, što je moglo utjecati na izbor studija u Zagrebu, s obzirom na mogućnost zaposlenja sa diplomom Sveučilišta u Zagrebu, kategorija zavičajnosti je u tom kontekstu važnija. Međutim, analize zavičajnosti mogu biti samo okvirne jer je taj podatak u *nacionalima* donio znatno manji broj studenata, nego podatak o mjestu i županiji rođenja (čak 894 studenta od ukupno upisanih 2347 nije ispunilo rubriku zavičajnosti). Prema tome, po uzorku je za statističku analizu vrednija kategorija mjesta rođenja.

a) Struktura studenata po mjestu rođenja

Grafikon 1 pokazuje da je 65% studenata po rođenju bilo iz područja Hrvatske i Slavonije, a sve ostalo bili su studenti rođeni u hrvatskim zemljama u austrijskom dijelu Monarhije (Dalmaciji i Istri), Rijeci, balkanskim zemljama (Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora, Makedonija, Bugarska), u ostatku Austro-Ugarske i u ostalim zemljama. Samo 1% studenata ovu kategoriju ostavilo je neispunjeno.

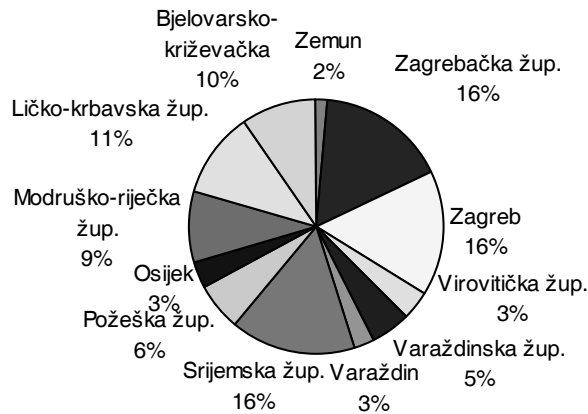

Grafikon 1. Struktura studenata Filozofskog fakulteta po mjestu rođenja (po zemljama)

¹⁵ S ovom pretpostavkom napravljena je analiza "pretpostavljene zavičajnosti" (na temelju mjesta boravka oca), ali ona se ne može uzimati kao točna jer se radi o pretpostavljenim parametrima. Pretpostavka da je zavičajnost studenta bila u mjestu boravka njegova oca temelji se na tome što je kod studenata koji su naveli oba podatka (i zavičajnost i mjesto boravka oca), ta kategorija bila podudarna.

T. LUETIĆ, STRUKTURA STUDENATA FILOZOFSKOG FAKULTETA ...

Prije nego analiziramo ove veće skupine studenata, kao zanimljivost navodimo studente koji su ovdje ubrojani u skupinu "ostali". Taj 1% studenata, odnosno njih 17, bili su rođeni na području njemačkih zemalja (Pruska, Šleska, Lotaringija), Italije, Rumunjske, Rusije, te po jedan student rođen u Argentini¹⁶ i Sjedinjenim Američkim Državama.¹⁷

Grafikon 2. Struktura studenata Filozofskog fakulteta iz Hrvatske i Slavonije po mjestu rođenja (po županijama i gradovima)

Što se tiče užeg, unutrašnjeg okvira, dakle područje županija i gradova iz Hrvatske i Slavonije, najviše studenata po mjestu rođenja bilo je iz Srijemske i Zagrebačke županije, te iz grada Zagreba (po 16%). Potom su po brojnosti slijedili studenti iz Ličko-krbavske (11%), Bjelovarsko-križevačke (10%), Modruško-riječke (9%), Požeške (6%) i Varaždinske županije (5%). Najmanje studenata bilo je iz Virovitičke županije, te gradova Osijeka i Varaždina sa po 3%, te iz Zemuna (2%).¹⁸ Ova

¹⁶ U Argentini u Buenos Airesu bio je rođen Miroslav Došek, izvanredni student u 1. semestru 1912./1913. godine, zavičajan u Varaždinu (AFF, *Imenici*, br. 78).

¹⁷ Možda najspecifičiji primjer upisan na Filozofski fakultet bio je Ralph Cummins, rođen u Cincinnatiju, Ohio. On je već bio student Sveučilišta u Ohiju, a u Zagrebu je studirao na izvanrednom studiju povijesti u 1. semestru 1913./1914. Zavičajan je također bio u Cincinnatiju (AFF, *Imenici*, br. 82).

¹⁸ Ovdje treba napomenuti da je moguće da se dio budućih profesora iz tih gradova obrazovao izvan Hrvatske, poput, vjerojatno, većine promadarski orijentirane elite iz, primjerice, grada Osijeka. Za ovu pretpostavku donekle nam argument može biti sljedeća analiza. Budući da ne znamo broj hrvatskih studenata na sveučilištu u Budimpešti, primjerice, napravili smo komparaciju stvarnog broja gimnazijskih profesora sa brojem studenata profesorskih zvanja u Zagrebu, pa smo upravo na primjeru Osijeka dobili značajan disparitet. Iako to nije direktno usporedivo, brojke se nisu ni približno poklapale: dok je Osijek prema broju studenata rođenih u njemu, a koji su studirali na Filozofskom fakultetu u Zagrebu tek na devetom mjestu, kako se vidi iz grafikona 2, po broju gimnazijskih učitelja 1884./1885. je na trećem mjestu (podaci o stanju gimnazijskog učiteljstva preuzeti su iz: *Izviješće o stanju školstva u Hrvatskoj i Slavoniji svršetkom školske godine 1884-5.*, Zagreb, 1886., str. 227). Prema tome, dio profesora iz Osijeka se morao školovati negdje drugdje, a za pretpostaviti je da su Osječani studirali na mađarskim ili možda austrijskim sveučilištima (dodatni razlog možda je, osim promadarske

analiza odražava, međutim, apsolutne brojke upisanih studenata. Da bi se dobila slika stvarnog udjela pretpostavljenih budućih akademskih građana, obrazovanih na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, po gradovima i županijama, treba usporediti njihov broj stanovnika sa brojem studenata koji su od tamo dolazili. Tek na taj način možemo dobiti realnu sliku o većoj ili manjoj razvijenosti neke regije ili grada, ako kao kriterij, kao u ovom slučaju, uzmemo broj njenih akademskih građana.¹⁹ Prema dobivenim podacima, u svim je hrvatskim županijama udio studenata upisanih na Filozofski fakultet bio iznimno nizak u odnosu na ukupan broj stanovnika. Međutim, ne treba zaboraviti da su ovdje brojeni samo studenti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, te da su akademsku zajednicu nekog kraja činili i studenti sa drugih zagrebačkih fakulteta, te oni koji su studirali izvan zemlje. Upravo iz tog razloga naglašavamo da sljedeća analiza ne odražava stvarnu sliku broja profesora u pojedinim hrvatskim krajevima, no ipak odražava obrise određenog stanja.

Udjeli studenata Filozofskog fakulteta, u prosjeku su se po hrvatskim županijama i gradovima kretali otprilike 1:10.000, što bi značilo, ako pretpostavimo da je većina studenata nakon završenog Filozofskog fakulteta radila po školama u profesorskom zvanju, da je na 10.000 stanovnika postojao jedan profesor (sa Sveučilišta u Zagrebu). Najviše udjele, i do deset puta veće od prosjeka, imali su grad Zagreb u svim desetogodištima ovog razdoblja (1880.-1910.), gdje je omjer bio 1:1000, kao i gradovi Zemun (sa istim omjerom ali tek 1910.), i Varaždin (1890. godine). Najniži omjer zabilježen je u Virovitičkoj županiji gdje su 1890. na 100.000 stanovnika dolazila samo 2 potencijalna profesora. Ovakva porazna slika stanja, međutim, nije nastala kao samostalna pojava, već je usko vezana uz proces opismenjivanja i za stanje u nižem i srednjem školstvu u Hrvatskoj. U detaljnije analize stanja školstva ovdje nećemo ulaziti, već ćemo samo spomenuti da je 1910. postotni udio nepismenih muškaraca starijih od 6 godina na području Hrvatske i Slavonije najniži bio u Zemunu i Zagrebu (11%), te u Varaždinu (14%), što se u potpunosti poklapa sa rezultatima ove analize, prema kojoj smo vidjeli da su ti gradovi slali najviše svoje mladeži na studij. S druge strane, najviši postotak nepismenosti imala je Ličko-krbavska županija, čak 57%.²⁰

Isto tako, iz ove analize proizlazi činjenica koja ide u prilog obrani teze o poboljšanju obrazovnog stanja u Hrvatskoj od osamdesetih godina 19. stoljeća:²¹ u svim

orijentacije, mogla biti i povezanost Osijeka sa Budimpeštom željezničkom prugom, odnosno nepovezanost sa Zagrebom). Ovu pretpostavku, o studiranju izvan zemlje, moramo uzeti u obzir kod ove analize.

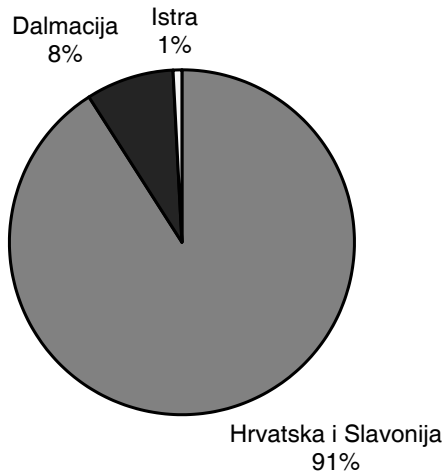
19 Sljedeća analiza napravljena je na temelju podataka o broju stanovnika županija i gradova u Hrvatskoj i Slavoniji i na temelju broja upisanih studenata po desetogodištima. Podaci o broju stanovnika preuzeti su iz: *Statistički godišnjak kraljevina Hrvatske i Slavonije II, 1906-1910*, Zagreb, 1917., (dalje: *Statistički godišnjak II*), str. 4 i to za 1880., 1890., 1900. i 1910. godinu, a podaci iz *nacionala* o upisanim studentima iz tih županija i gradova brojeni su po desetogodištima: 1874.-1884., 1885.-1894., 1895.-1904., 1905.-1914. Na taj način izračunati su postotni udjeli studenata koji su dolazili iz pojedinih županija i gradova.

20 *Statistički godišnjak II*, str. 43.

21 O reformama i napretku školstva od vremena banovanja Ivana Mažuranića vidi u: Mirjana Gross - Agneza Szabo, *Prema hrvatskome građanskom društvu*, Zagreb 1992., str. 402-412.

T. LUETIĆ, STRUKTURA STUDENATA FILOZOFSKOG FAKULTETA ...

županijama i gradovima od 1880. do 1910. rastao je udio studenata Filozofskog fakulteta i to čak u prosjeku za 10 puta (od 1:100000 udio se povećao na 1:10000). U tom smislu, najveći razvoj doživjele su Srijemska i Varaždinska županija, te gradovi Zemun i Varaždin.

Grafikon 3. Struktura studenata Filozofskog fakulteta po mjestu rođenja (po hrvatskim pokrajinama)

Analizirajući dalje mjesto rođenja studenata, kao posebno pitanje možemo promotriti odnos broja studenata iz hrvatskih zemalja, koje su pripadale ugarskom, odnosno austrijskom dijelu Monarhije. Na grafikonu 3 prikazani su postotni udjeli studenata iz Dalmacije, Istre te iz Hrvatske i Slavonije. Ovako skromni postoci studenata rođenih u Dalmaciji (svega 8%, odnosno njih 140)²² ili još manji u Istri²³ (samo 1%,

22 Dalmatinski studenti još od srednjeg vijeka pa sve do ujedinjenja Italije, geografsko-povijesnom uvjetovanošću bili su ponajviše usmjereni na sveučilišta na Apeninskom poluotoku, ponajviše na ono u Padovi. Međutim, nakon što je Austrija izgubila sjeverne dijelove Italije 1866., značajan broj dalmatinskih studenata odlučuje studirati na austrijskim sveučilištima Cislajtanijske i na drugim sveučilištima, a ne na novoosnovanom Zagrebačkom sveučilištu, prije svega zbog nepriznavanja zagrebačkih diploma na području Dalmacije te dijelom i zbog jezične barijere, barem u prvom periodu kada nastava u gimnazijama u Dalmaciji još nije bila vođena na hrvatskom jeziku (Stijepo Obad, *Studenti Dalmati all'Università di Padova, Atti, Centro di ricerche storiche – Rovigno*, sv. 31, Rovinj, 2001., str. 471-474). Popis studenata iz Dalmacije na Sveučilištu u Padovi nalazi se u: Michelle Pietro Ghezzi, *I Dalmati all'Università di Padova dagli atti dei gradi accademici 1801-1947, Atti e memorie della Società dalmata di storia patria*, vol. 22, Venezia, 1993., str. 38-214. Nažalost, istraživanja o Dalmatincima na drugim sveučilištima, naročito onim u Austriji, nisu provedena.

23 Prema istraživanju Haralda Heppnera od 1884. do 1914. s područja Istre samo na Sveučilištu u Grazu studiralo je 707 studenata, a glavni razlog tome je geografska blizina Graza. Što se tiče broja istarskih studenata po fakultetima, samo 8,20% njih studiralo je na Filozofskom fakultetu, što je po njegovu objašnjenju, bila posljedica dobre pokrivenosti tržišta profesorskim zanimanjima, odnosno broj srednjih škola u tom razdoblju bio je konstantan, pa nisu ni rasle potrebe za profesorima (Harald Heppner, *Studenti iz Istre na Sveučilištu u Grazu 1884-1914, Radovi ZHP*, vol. 23, Zagreb, 1990., str. 139 i 147). Isto kao i u slučaju studenata iz Dalmacije, i ovdje nisu provedena ostala istraživanja o tamošnjim studentima na drugim sveučilištima.

odnosno njih 14)²⁴ koji su studirali na zagrebačkom Filozofskom fakultetu, u potpunosti odražavaju sliku rascjepkanosti hrvatskih pokrajina, koja se u manjem ili većem obliku održala kroz cijelo ovo razdoblje, unatoč namjerama mecena i osnivača Sveučilišta, da ono bude katalizator promjena, odnosno bržeg povezivanja stoljećima odvojenih hrvatskih krajeva. U govoru J. J. Strossmayera u Hrvatskom saboru 29. travnja 1861. o potrebi osnivanja akademije znanosti i sveučilišta, naročito je naglašena takova uloga Sveučilišta: "(...) Ah Dalmacijo mila, što se od tebe učini! Vрати, ah vrati se čim prije u naručaj naš, pak će bez dvojbe biti, što si njегда i bila, glava naša i kruna naša! Tomu nedostatku doskočiti će akademija znanostih (...). S akademijom znanosti usko je spojen drugi zavod, koj bez dvojbe svakomu domorodcu vruće na srcu leži i ležati mora. A zavod taj jest jugoslavensko sveučilište u Zagrebu. Uzklіk i pohvala jednodušna, kojom primiste izuštено po meni jugoslavensko sveučilište svјedok je, da sam tim dirnuo upravo u živac domorodnih želјah... (...) Mladež naša puno duha i poleta ima, ali je većom stranom siromašna, ter joj nije moguće velikim troškom tudja sveučilišta pohađјati, odkle višekrat biva, da najljepše sposobnosti zakopane i za narodni dobitak izgubljene ostaju. Da ni nenapomenem, da mladež u preranoj dobi izvan granicah domovine svoje boraveć lahko dušu svoju otrovati i narodu se svomu za vazda odtudјiti može."²⁵

Razlozi ovakvoj strukturi studenata bili su ponajviše zakonski akti austrijske politike prema zemljama zastupljenima u Carevinskom vijeću, koja je s ciljem održanja odvojenosti, kroјila i uredbe o reciprocitetu diploma u austrijskom odnosno ugarskom dijelu Monarhije.²⁶ Naime, studenti iz austrijskih zemalјa koji su studirali na Sveučilištu u Zagrebu u slućaju da su htјeli dobiti zaposlenje u državnoj sluđbi u svom zavićaju, morali su polagati državne i stroge ispite pred austrijskim

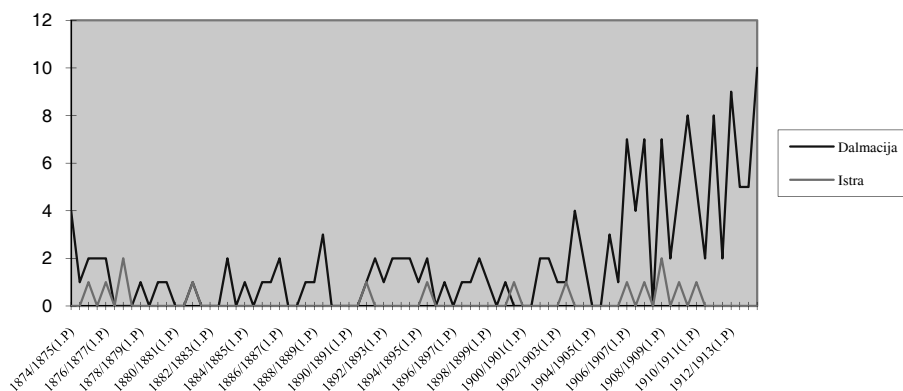
24 Tih 14 studenata rođениh na području Istre, a koji su od 1874. do 1914. bili upisani na Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, su slijedeći: Rabar Ivan, upisan u oba semestra 1875./1876. (AFF, *Imenici*, br. 2), Trinajstić Matej, upisan u prvom semestru 1876./1877. (AFF, *Imenici*, br. 3), Curto Jeronim, upisan u oba semestra 1877./1878. (AFF, *Imenici*, br. 4), Milćetić Ivan, upisan u prvom semestru 1874./1875., u oba semestra 1875./1876. i u prvom semestru 1877./1878. (AFF, *Imenici*, br. 1, 2 i 4), Bonifaćić Petar, upisan u oba semestra 1881./1882., u oba semestra 1882./1883., u oba semestra 1883./1884. i u prvom semestru 1884./1885. (AFF, *Imenici*, br. 8 i 9), Božanić Fran, upisan u oba semestra 1891./1892., u oba semestra 1892./1893., u oba semestra 1893./1894. i u oba semestra 1894./1895. (AFF, *Imenici*, br. 14, 15, 16 i 17), Šarić Ivan, upisan u oba semestra 1895./1896., u oba semestra 1897./1898., u oba semestra 1898./1899. i u oba semestra 1899./1900. (AFF, *Imenici*, br. 18, 22, 23 i 25), Petris Petar, upisan u oba semestra 1901./1902. i u oba semestra 1902./1903. (AFF, *Imenici*, br. 31, 32, 35 i 36), Sparožić fra Pero, upisan u prvom semestru 1906./1907. (AFF, *Imenici*, br. 54), Bortulin Andriјa Ivan, upisan u prvom semestru 1907./1908. (AFF, *Imenici*, br. 56), Barbaćić Vinko, upisan u prvom semestru 1901./1902. i u prvom semestru 1908./1909. (AFF, *Imenici*, br. 31 i 60), Pajalić Dinko, upisan u prvom semestru 1908./1909. (AFF, *Imenici*, br. 60), Josip Variola, upisan u prvom semestru 1909./1910. (AFF, *Imenici*, br. 67) i Crvić Ante, upisan u prvom semestru 1910./1911. (AFF, *Imenici*, br. 71).

25 Govor J. J. Strossmayera u Hrvatskom saboru od 29. travnja 1861. objavlјen je u: *Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, knj. I., (dalјe: *Spomenica 1969.*), Zagreb, 1969., str. 338-339. Govor je objavlјen i u: *Josip J. Strossmayer / Franјo Raćki - Politićki spisi*, prir. Vladimir Koščak, Zagreb, 1971. (preuzeto iz: Tadiјa Smićiklas, *Nacrт žiвota i djela Biskupa J. J. Strossmayera*, Zagreb, 1906., str. 129-134) te u: Milko Cepelić - Matijа Pavić, *Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-dјakovaćki i sriemski god. 1850.-1900.*, Zagreb, 1900.-1904. (reprint Đakovo, 1994.).

26 O tome opširnije vidi u radu: Tihana Luetić, Dulјina studiranja, doktorati i državni ispiti studenata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu upisanih 1874.-1914., *Ćasopis za suvremenu povijest*, 39/2007, br. 1, str. 157-180.

T. LUETIĆ, STRUKTURA STUDENATA FILOZOFSKOG FAKULTETA ...

povjerenstvom, ukratko: diplome iz ugarskog dijela Monarhije nisu se priznavale u austrijskom, dakle ni u Dalmaciji i Istri. Tek poslije 1904. godine dolazi do popuštanja austrijskih vlasti prema studentima iz zemalja Carevinskog vijeća. Naime, nova zakonska regulativa o *rigorozima* i državnim ispitima, omogućavala je studentima iz Cislajtanije da svoj studij započeti u Zagrebu, mogu do kraja završiti na Sveučilištu u Zagrebu, uz dopunu da nakon završetka studija, odnosno položenog *rigoroza* i državnog ispita moraju u Austriji polagati “doknadni ispit”.²⁷ Ova “olakšica” osjetila se vrlo brzo na povećanju broja studenata iz Dalmacije, kako se vidi na grafikonu 4, ali ne i na broju studenata iz Istre. Što se tiče Dalmacije, iako su to još uvijek prilično skromne brojke, naime, ne prelaze deset studenata po semestru, ipak je od početka 20. stoljeća došlo do pozitivnog uzlaznog trenda, kada su se studenti iz Dalmacije u većem broju odlučivali za studij u Zagrebu.

Grafikon 4. Kretanje broja studenata iz Dalmacije i Istre na Filozofskom fakultetu (1874.-1914.)

Nadalje, kako je razvidno iz grafikona 1, najveću skupinu po svojoj brojnosti iza studenata iz Hrvatske i Slavonije činili su studenti iz balkanskih južnoslavenskih zemalja. Zanimljivo je pogledati upravo brojčano stanje tih studenata, za koje su u Zagrebu postojale posebne simpatije i čije se studiranje na novom sveučilištu nastojalo dodatno motivirati otvorenim pozivima. Sve je to, dakako, u vrijeme osnivanja Sveučilišta, bilo u okviru narodnjačke politike o kulturnom sjedinjenju Južnih Slavena. Upravo njih su se i biskup Strossmayer i prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu Matija Mesić posebno doticali u svojim govorima. Tako je Strossmayer u svom već spomenutom govoru naglasio ulogu Sveučilišta u Zagrebu u kulturnom i znanstvenom životu tih naroda: “(...) I na Balkanu već počima zora bolje budućnosti lice svoje

²⁷ Antun Cuvaj, *Grada za povijest školstva Kraljevinâ Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, sv. X, Zagreb, 1913., str. 442-443. Usp. Karaman, *Socijalna i regionalna obilježja*, str. 144-145; Šidak, *Sveučilište*, str. 105; Mirjana Gross, *Studentski pokret 1875-1914*, *Spomenica 1969.*, knj. I, str. 452-453.

pomaljati. I s onu stranu Save i Une počimaju neki barem te neki nuždu osjećati višjega obrazovanja. (...) Kršćanstvo preko Save i Une, krv je od krvi naše, udo je od tiela našega. (...) Jaram, pod kojim vjekove već stenju, i nas jednokrvnu i jednoplemenitu braću teško tišti. Onostrana braća u nas oči svoje obraćaju, u se uzdaju, k nam svoje ruke dižu. Mi doslje malo ili ništa im učinit nemogosmo. Scienim, da ćemo im ponješto u pomoć priteći, ako ovdje u Zagrebu, a to jest upravo pred vrati njihovimi sveučilište podignemo, obilno vrelo ono, iz kog će i njihovi sinovi crpiti moći ono blago duševno, koje dočim um prosvjetljuje i srce oplemenjuje, ujedno najsigurnije jamstvo pruža one slobode, za kojom svako plemenito srce toli čezne.”²⁸ U prosvjetiteljsku i gotovo “mesijansku” ulogu Sveučilišta u Zagrebu i Hrvata, među narodima “na jugu slovenskom prebivajućih, koji su nesgodom vremena, a ne krivnjom svojom zaostali u svom razvitku” vjerovao je i rektor Mesić izričući to riječima u govoru prilikom otvorenja Sveučilišta 19. listopada 1874. godine: “Ako i nje sakupimo oko ovdje podignutoga svetišta znanosti i prosvjete; ako svojim djelovanjem učinimo, te se bude moglo mjesto dugovjeke pjesme jadikovke radostno zapjevati: da i na Bosni i kod Balkana ima dana, sav će nas svijet veselimi uzkluci pozdravljati kanoti širitelje prosvjete i uljudnosti, a naš će nas narod blagosivati kao prve vršitelje one velike i svete misije, koja ga je po položaju njegovu i uslied razvitka poviesti zapala, i kojoj se on mora odazvati (...) u interesu svojih zapuštenih suplemenika: da bude posrednikom između naprednoga zapada i zaostaloga iztoka.”²⁹

Koliko je ova naklonost vodećih ljudi iz Hrvatske imala odjeka među mladeži po južnoslavenskim zemljama, vidi se i iz sljedeće analize: udio južnoslavenskih studenata iz balkanskih zemalja bio je 18%. Međutim, iako se taj udio doima značajnim, raščlanivši pojedinačne postotke studenata iz pojedinih južnoslavenskih zemalja, uočava se da je najveći broj otpadao na studente iz Bugarske, koji su zbog krize na matičnom sveučilištu, stigli na studij u Zagreb u velikom valu 1906./1907., ali se na njemu uz određene iznimke, nisu duže zadržavali.³⁰ Bugara je među njima bilo čak 62%, odnosno njih 267.³¹ Iza njih slijedili su studenti iz Bosne i Hercegovine

28 *Spomenica 1969.*, knj. I., str. 340.

29 Isto, str. 372.

30 Oni su tu kao gostujući studenti, u najvećem broju, studirali svega jedan do dva semestra. Najveći broj Bugara, čak njih 169 studirao je u Zagrebu samo jedan semestar, potom slijedi velika skupina od 111 studenata koji su pohađali predavanja zagrebačkog Filozofskog fakulteta dva semestra. Najmanje Bugara, odnosno po njih dvoje, studiralo je u Zagrebu po sedam i osam semestara. O tome vidi u: Luetić, Duljina studiranja.

31 O bugarskim studentima na Filozofskom fakultetu u Zagrebu vidi u: Luetić, *Struktura bugarske studentske populacije. Broj bugarskih studenata na ostalim stranim sveučilištima može se djelomično rekonstruirati po brojnosti diploma koje su legalizirane u Bugarskoj iz stranih zemalja pa po tom redu slijede: Francuska, Švicarska, Austro-Ugarska, Njemačka, Rusija, Belgija, Italija, Grčka, Rumunjska itd. (Райна Манафова, Интелигенция с европейски измерения, София, 1994., str. 273).* Dvojna monarhija, kao jedan od važnih centara obrazovanja za Bugare od druge polovice 19. st. do Prvog svjetskog rata, predstavljala je privlačnu sredinu ne samo radi geografske blizine, već i zbog svog višenacionalnog karaktera sa snažnim slavenskim elementom. S druge, pak, strane i austrijska vanjska politika na Balkanu u tom razdoblju, bila je blagonaklono usmjerena prema Bugarima, koji su im u njenim interesima na jugoistoku Europe trebali biti važan oslonac protiv ruskih aspiracija. U tom je smjeru bila upravljena i njena obrazovna politika. U svim diplomatskim akcijama Austrije kod Bugara od 80-ih godina 19. stoljeća spominje se i otvorenost austrijskih sveučilišta mladim

sa 23% (njih 99), te studenti rođeni na području Makedonije sa 10% (njih 45). S druge strane, mladež iz Srbije i Crne Gore tek je u neznatnim brojkama (Srbi 1,87%, odnosno njih osmorica, a Crnogorci sa 0,46%, odnosno svega njih dvojica) studirala na zagrebačkom Filozofskom fakultetu.³²

Kao posebnu grupu ovdje izdvajamo studente rođene na području slovenskih zemalja, kojih je u Zagrebu studiralo 31.³³

Po svim ovim pokazateljima, vidimo da se očekivanja sa hrvatske strane o ulozi Sveučilišta u Zagrebu, u ovom slučaju njegovog Filozofskog fakulteta, u ostalim južnoslavenskim zemljama, osim djelomično u Bosni i Hercegovini i Makedoniji, najvećim dijelom nisu ostvarila.

Kao dopuna rezultata ove analize, ili, pak, samo kao materijal za usporedbu, ovdje možemo iznijeti i statističke podatke napravljene za cijelo Zagrebačko sveučilište za razdoblje od 1874. do 1910. godine, objavljene u knjizi Igora Karamana, a koji se približno poklapaju s podacima dobivenim samo za Filozofski fakultet.³⁴ Doduše, tamo izrađena tablica napravljena je po petogodišnjim razdobljima, te nema podataka za cjelokupno razdoblje, ali prema njoj možemo vidjeti u kojim su se okvirima kretali postoci upisanih studenata, od minimalnih do maksimalnih vrijednosti: iz područja Hrvatske i Slavonije na Zagrebačko sveučilište bilo je upisano od 61,92% 1910. godine, do maksimalnih 78,52% 1875. godine; iz Dalmacije se postotak upisanih studenata kretao između 2,96% 1875. godine do čak 12,89% 1910. godine; iz

Bugarima. (Румяна Прешленова, България в балканската образователна политика на Австро-Унгарија, *Studia balkanica*, t. 23, Sofia, 2001., str. 613-615; ista, Българските студенти в Австрија 1878-1918 г. – Идентификација в мултинационална средa, у: *Универзитет и младите на Балканите*, Благоевград, 2000., str. 207-212). Sve ovo bili su poticajni razlozi za dolazak Bugara u Zagreb. Osim toga, uz ovakav državni okvir i vanjsku politiku države u kojoj se nalazilo, Sveučilište u Zagrebu, imalo je još dublje temelje za dolazak bugarske mladeži na studij u Zagreb, a koji su ostvareni stoljetnim vezama Bugara i Hrvata i njihovim tradicionalno dobrim odnosima. Usp. i: Николай Жечев, Българската ученическо-студенческа колония в Загребе в 70-х годах XIX века, *Études historiques*, t. VIII, Sofija, 1978., str. 233-253.

32 Istraživanje Ljubinke Trgovčević pokazuje da su na izbor mjesta studija kod srpskih studenata uvelike utjecali politički razlozi pa su ovisno o pojedinim razdobljima tijekom 19. i početkom 20. stoljeća, Srbi najviše gravitirali srednjoeuropskim sveučilištima, te francuskim i ruskim visokoškolskim ustanovama. Tako su primjerice, do 1905. kada su se promijenile političke okolnosti, Srbi najviše orijentali prema njemačkim sveučilištima, da bi od tada naglo počeo rasti broj upisanih studenata rodom iz Srbije na francuskim fakultetima (Ljubinka Trgovčević, *Serbian Intellectuals in Foreign Universities in the 19th Century*, u: Victor Karady - Mariusz Kulczykowski (ur.), *L'enseignement des Élites en Europe Centrale (19-20e siècles)*, Cracovie, 1999., str. 163-173).

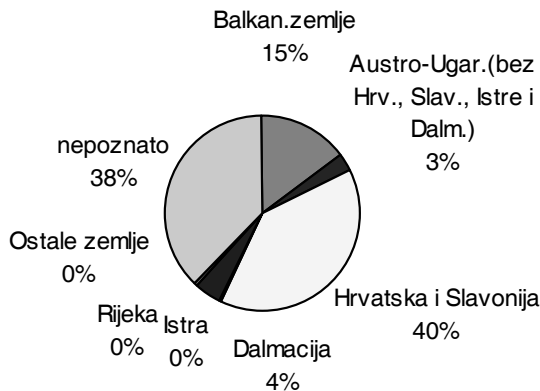
33 Znatno veći broj slovenskih studenata studirao je na Gradačkom, Bečkom, Praškom i Krakovskom sveučilištu. Razlozi tome su, s jedne strane, povijesna povezanost i geografska blizina austrijskih sveučilišta, te, s druge strane, slovensko okruženje u češkoj i poljskoj sredini. Osim toga, sve su to bila sveučilišta u austrijskom dijelu Monarhije, čije su se diplome priznavale u slovenskim zemljama, dok diplome Zagrebačkog sveučilišta tamo nisu mogle biti legalizirane. Prema istraživanjima Irene Gantar-Godina do 1895. većina je slovenskih studenata studirala na sveučilištima u Grazu i Beču, dok je od kraja devedesetih godina 19. st. veliki dio njih zbog pojačane germanizacije odlučio studirati u Pragu i Krakovu (Irena Gantar-Godina, *Slovene Students in Central and Eastern Europe up to 1918, Dve domovini (Two homelands)*, vol. 7, Ljubljana, 1996., str. 249). Samo na Sveučilištu u Grazu u periodu od 1884. do 1914. bilo je upisano 3322 slovenskih studenata (Harald Heppner, *University and Multinational Society in the Habsburg Monarchy: Students from Slovene Countries at the University of Graz, 1884-1914, History of Universities*, vol. XI, Oxford, 1992., str. 166). Za Sveučilište u Pragu podaci su nađeni samo za Slovence koji su tamo doktorirali a taj broj je od 1882. do 1916. iznosio 85 (Irena Gantar-Godina, *Slovenski doktorji v Pragi 1882-1916, Zgodovinski časopis*, let. 44, št. 3, Ljubljana, 1990., str. 452-454).

34 Tablica se nalazi u: Karaman, *Socijalna i regionalna obilježja*, str. 144.

Istre je bilo upisano minimalno 0,15 studenata 1900. godine, a najviše 2,88% 1910. godine; iz grada Rijeke najmanje se upisalo studenata 1910. i to 0,43% a najviše 2,28% 1880. godine; iz svih ostalih krajeva zajedno (uključujući Bosnu i Hercegovinu, ostale balkanske zemlje i ostale zemlje Austro-Ugarske) bilo je najmanje upisanih 6,61% 1890. godine i najviše 21,88% 1910. godine. I iz ovih podataka je vidljivo da je najveći postotak studenata dolazio iz užeg područja Hrvatske i Slavonije ali jasno se zamjećuje da se taj udio smanjuje prema kasnijem razdoblju, u korist studenata iz Dalmacije, Istre i ostalih zemalja. Važno je naglasiti da se broj studenata iz Dalmacije i Istre povećao za gotovo četiri puta, što govori u prilog činjenici da su se promjene u regionalnoj strukturi studenata ipak događale, iako u cijelom ovom razdoblju nije postignut potpuni reciprocitete Zagrebačkog sveučilišta, te da su se i skromni ustupci u vezi priznavanja ispita u austrijskom dijelu Monarhije odrazili na polazak zagrebačkih visokoškolskih ustanova.

b) Zavičajna struktura

Kako smo već napomenuli, zavičajna struktura je možda važnija jer je veća mogućnost da su se po završetku studija studenti vraćali u mjesto gdje su živjeli nego gdje su rođeni, no nažalost sačuvani su podaci za rođene (kod zavičajnosti čak 894 nema popunjeno tu rubriku).

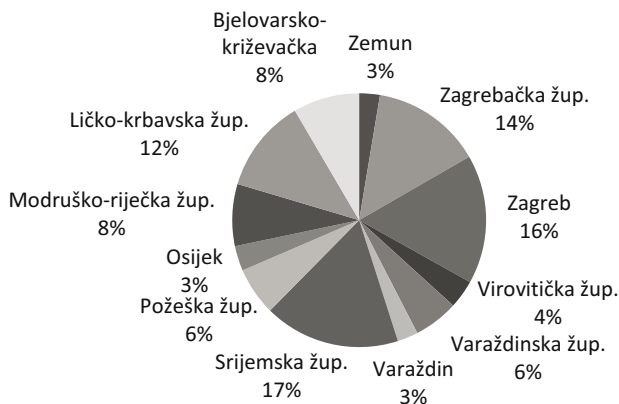
Grafikon 5. Zavičajna struktura studenata Filozofskog fakulteta po regijama

Prema grafikonu 5, struktura zavičajnosti nešto je drugačija od one po mjestu rođenja, međutim, razlog tome je većim dijelom veliki postotak (čak 38%) onih koji nisu naveli taj podatak, a manjim dijelom onih kojima zavičajnost nije bila u mjestu rođenja. Međutim, ako ove podatke usporedimo sa "pretpostavljenom zavičajnošću",³⁵ dobivamo

³⁵ O kategoriji "pretpostavljene zavičajnosti" vidi u bilješci 15.

T. LUETIĆ, STRUKTURA STUDENATA FILOZOFSKOG FAKULTETA ...

vrlo slične podatke onima iz strukture po mjestu rođenja, pa prema tome, iako se ove brojke ponešto razlikuju, možemo uz određenu rezervu zaključiti da je tendencija u njihovom kretanju ista. Tako je po pretpostavljenoj zavičajnosti 62% studenata dolazilo s područja Hrvatske i Slavonije, 17% iz balkanskih zemalja, 5% iz Dalmacije, 4% iz Austro-Ugarske (bez hrvatskih zemalja), 1% iz Istre i za 11% nema podataka.

Grafikon 6. Zavičajna struktura studenata Filozofskog fakulteta iz Hrvatske i Slavonije (po županijama i gradovima)

Jednaku sliku zamjećujemo i samo kod raščlambe studenata iz hrvatskih županija i gradova. Postoci su vrlo slični kao i u analizi mjesta rođenja, čak i znatno sličniji nego kod ostalih studenata, rođenih izvan Hrvatske i Slavonije. Možemo stoga zaključiti, da su studenti rođeni izvan Hrvatske i Slavonije više mijenjali mjesto zavičajnosti, odnosno da su u mjestu rođenja bili "slučajno" rođeni, možda radi trenutne službe oca.

Iz prethodnih analiza vidjeli smo koliki je bio širi značaj zagrebačkog Filozofskog fakulteta, odnosno koje mu je područje gravitiralo. Da bismo dobili okvirnu sliku značenja ovih brojki, možemo ih komparirati sa dostupnim podacima o jednom od najvećih sveučilišnih centara u Monarhiji, Bečkom sveučilištu: na tom Sveučilištu 1880. godine svega je 20,6% bilo upisanih domaćih studenata (iz Beča, Gornje i Donje Austrije). Sve ostalo bili su studenti iz Ugarske (17,7%), Moravske (13,8%), Češke (25,2%), Galicije (8,4%), Šleske (4,5%), Erdelja (3,7%), Primorja (2,2%), Kranjske (2,0%), Bugarske, Rumunjske i Srbije (1,7%), Hrvatske (1,4), Njemačke (1,1%), iz ostalih zemalja (11,5%) itd.³⁶ Po ovome vidimo da je Bečko sveučilište imalo puno jače značenje krajem 19. stoljeća, odnosno da je osim domaćih studenata privlačilo znatno veći broj strane mladeži, iz neaustrijskih zemalja, za razliku od zagrebačkog Sveučilišta, odnosno njegovog Filozofskog fakulteta čije je djelovanje, uz određena odstupanja, ipak najviše bilo ograničeno na domaće okvire.

³⁶ Podaci za Bečko sveučilište preneseni su, prema upisnim knjigama iz 1880. godine, iz: Cohen, Die Studenten der Wiener Universität, str. 295 i Malfer, Universitäten als Faktoren des kulturellen Austausches, str. 67.

Zaključak

Struktura studenata Filozofskog fakulteta po mjestu rođenja i po njihovoj zavičajnosti u vremenu od osnutka Sveučilišta do Prvog svjetskog rata reflektira određeno zaostajanje i znatnije prepreke u prirodnom razvoju studentske populacije. Naime, skromni postoci studenata rođenih u Dalmaciji i u Istri, pokrajinama austrijskog dijela Monarhije, u potpunosti odražavaju sliku rascjepkanosti hrvatskih pokrajina, koja se u manjem ili većem obliku održala kroz cijelo ovo razdoblje, unatoč namjerama mecena i osnivača Sveučilišta, da ono bude katalizator promjena, odnosno bržeg povezivanja stoljećima odvojenih hrvatskih krajeva. Osim tradicionalne odvojenosti hrvatskih krajeva, osnovni razlog ovakvom stanju bili su zakonski akti austrijske politike prema zemljama Carevinskog vijeća, koja je s ciljem održanja odvojenosti, krojila i uredbe o reciprocitetu diploma u austrijskom, odnosno ugarskom dijelu Monarhije. Tek 1904. kada dolazi do djelomičnog popuštanja i uvođenja određenih "olakšica" u vezi priznavanja diploma, broj studenata iz Dalmacije polagano raste, mada se tu još uvijek radi o vrlo skromnim brojkama te to pitanje ostaje neriješeno sve do kraja Monarhije. Isto tako nisu se ostvarila ni očekivanja osnivača Sveučilišta da ono preuzme prosvjetiteljsku ulogu među ostalim južnoslavenskim narodima, jer su udjeli tih studenata, izuzevši Bugare, prilično skromni. Iz cijele te analize zaključujemo da su zagrebačkom Filozofskom fakultetu zapravo gravitirali ponajviše studenti iz Hrvatske i Slavonije, te da je ono na taj način najviše bilo ograničeno na domaće okvire.

SUMMARY

Structure of the Students at the Faculty of Arts of the University of Zagreb (1874-1914) According to the Place of Birth and Place of Origin

The study is based on the examination of faculty admissions paper and analysis of the structure of the students at the Faculty of Arts according to the data of place of their birth and place of origin in the period from the foundation of the university in 1874 until the beginning of World War I. By applying the quantitative analysis, the author discusses if the University of Zagreb, respectively the Faculty of Arts, accomplished the goals appointed by its founders. Numeric data show that the Faculty of Arts did not achieve its task to attract a greater number of students from Dalmatia and Istria which were then Croatian regions in Austrian part of the Monarchy. In that respect, the University of Zagreb and its Faculty of Arts did not have a significant role in being an important scholar institution in connecting separated parts of the Croatian lands. Moreover, the university also failed in its task to be an educational center for all South Slavic countries because the numeric shares of inscribed students from these lands, except Bulgarians, are very modest and low. From the entire analysis it can be concluded that the Faculty of Arts in Zagreb attracted mostly the students from Croatia and Slavonia and thus the faculty was confined within the borders of these two countries.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Godina LX
Zagreb 2007.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LX, str. 1-401, Zagreb 2007.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Suizdavač

Srednja Europa, d.o.o.

Redakcijski odbor

Slaven Bertoša, Mirjana Gross, Tvrko Jakovina

Ivan Kampuš, Franko Mirošević, Ivica Prlender

Tomislav Raukar, Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa *Historijski zbornik* su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Objavlјivanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH

Grafička priprema i tisak:

Ibis-grafika, IV Ravnice 25, Zagreb